

УДК 342.9:351.753

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.31>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕКЛАРУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ І БОЄПРИПАСІВ ДО НЕЇ

Захарченко А.М.,

доктор юридичних наук, професор
завідувач науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад факультету №2
Донецький державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6359-2475

Мердова О.М.,

кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри адміністративно-правових
дисциплін факультету №2
Донецький державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-0769-2364

Захарченко А.М., Мердова О.М. Правові аспекти декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї.

Стаття присвячена дослідженню правових аспектів запровадженого в Україні в умовах воєнного стану механізму декларування цивільними особами знайденої або отриманої вогнепальної зброї та боєприпасів. Автори наголошують на гостроті проблеми зростання незаконного обігу зброї, що посилилася під час повномасштабної агресії РФ. Зазначається, що, попри позитивну оцінку процедури поліцейськими та її практичну ефективність, чинна правова регламентація містить низку змістовних недоліків.

Метою дослідження є обґрунтування пропозицій щодо удосконалення законодавства у цій сфері. Проаналізовано положення Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» та відповідного наказу МВС. Виявлено проблемні аспекти, серед яких: нечіткість порядку передачі зброї до поліції (зокрема, щодо «будь-якого зручного способу» та часових рамок); відсутність законодавчо визначених критеріїв до декларантів, які встановлені підзаконним актом і різняться з іншими нормами; відсутність обов'язкової вимоги щодо проходження навчання з безпечного поводження зі зброєю; та брак чіткого порядку поліцейського контролю за дотриманням правового режиму задекларованої зброї. Ці недоліки знижують дієвість механізму та можуть стримувати добровільне декларування.

Для вдосконалення правової регламентації пропонується: змінити порядок передачі знайденої зброї поліції, передбачивши її передачу за місцезнаходженням; закріпити вимоги до декларантів на законодавчому рівні; розширити перелік підстав для відмови у декларуванні; запровадити виплату винагороди особам, чиї заяви відхилені, або тим, хто своєчасно здає зброю після завершення воєнного стану; законодавчо закріпити обов'язок навчання безпечному поводженню зі зброєю для декларантів; та затвердити порядок поліцейського контролю за задекларованою зброєю.

Врахування викладених пропозицій сприятиме підвищенню суспільного ефекту від декларування зброї, ефективнішій протидії її незаконному обігу та стане основою для подальшого системного регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні.

Ключові слова: вогнепальна зброя; боєприпаси; декларування зброї; воєнний стан; незаконний обіг зброї; Національна поліція України; правова регламентація; адміністративні правопорушення; контроль за обігом зброї.

Zakharchenko A.M., Merdova O.M. Legal aspects of declaring firearms and ammunition.

The article is dedicated to the study of the legal aspects of the mechanism for declaring found or acquired firearms and ammunition by civilians, introduced in Ukraine under martial law. The authors emphasize the acute problem of the growing illegal circulation of weapons, which has intensified during Russia's full-scale aggression. It is noted that, despite the positive evaluation of the procedure by police officers and its practical effectiveness, the current legal regulation contains a number of significant shortcomings.

The purpose of the study is to substantiate proposals for improving legislation in this area. The provisions of the Law of Ukraine «On Ensuring the Participation of Civilians in the Defense of Ukraine»

and the relevant order of the Ministry of Internal Affairs are analyzed. Problematic aspects have been identified, including: the vagueness of the procedure for transferring weapons to the police (in particular, regarding «any convenient way» and timeframes); the absence of legally defined criteria for declarants, which are established by a subordinate act and differ from other norms; the absence of a mandatory requirement for training in safe handling of weapons; and the lack of a clear procedure for police control over compliance with the legal regime of declared weapons. These shortcomings reduce the effectiveness of the mechanism and may deter voluntary declaration.

To improve legal regulation, it is proposed to: change the procedure for transferring found weapons to the police, providing for their transfer at the location; enshrine requirements for declarants at the legislative level; expand the list of grounds for refusal to declare; introduce a reward for persons whose applications are rejected, or for those who timely surrender weapons after the end of martial law; legally enshrine the obligation to undergo training in safe handling of weapons for declarants; and approve a procedure for police control over declared weapons.

Taking into account the presented proposals will contribute to increasing the social effect of weapon declaration, more effective counteraction to their illegal circulation, and will form the basis for further systematic regulation of firearm circulation in Ukraine.

Key words: firearms; ammunition; weapon declaration; martial law; illegal arms trafficking; National Police of Ukraine; legal regulation; administrative offenses; arms control.

Постановка проблеми. Серед різних факторів, що впливають на стан громадської безпеки і правопорядку в Україні, значну небезпеку становить зростання незаконного обігу вогнепальної зброї і боєприпасів. В умовах тривалої військової агресії російської федерації проти України зазначена проблема набула особливої гостроти.

Одним із заходів державного реагування на цю проблему стало запровадження декларування вогнепальної зброї і боєприпасів, отриманих чи знайдених цивільними особами у період дії воєнного стану. За відсутністю аналогічного зарубіжного досвіду такий механізм в Україні введено вперше.

Правову основу декларування вогнепальної зброї становлять положення Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» (далі – Закон № 2114-IX) [1] та наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18.11.2024 № 768 «Про затвердження Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї» [2]. Проте ці нормативно-правові акти не позбавлені окремих змістовних недоліків, що певною мірою знижує дієвість зазначеного засобу протидії незаконному обігу зброї й боєприпасів.

Стан опрацювання проблематики. Різні питання правового режиму вогнепальної зброї (боєприпасів до неї) та протидії їх незаконному обігу є предметом досліджень багатьох представників юридичної науки. Зокрема, в дисертаційній роботі Т.А. Шумейко представлено авторське бачення адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні [3]. В роботах О.В. Джафарової запропоновано напрями запобігання незаконному обігу вогнепальної зброї в умовах повномасштабної агресії рф проти України [4]. І.С. Дрок акцентувала увагу на питаннях забезпечення діяльності Національної поліції України щодо протидії вищевказаному суспільно небезпечному явищу [5]. У дисертації О.Г. Баштової досліджено адміністративно-правові засади здійснення органами Національної поліції України контролю за обігом цивільної вогнепальної зброї [6]. На початку 2025 року колективом науковців Дніпровського державного університету внутрішніх справ представлено наукове дослідження, в якому, зокрема, наведено деякі пропозиції і зауваження щодо положень законодавства в частині регламентації декларування вогнепальної зброї і боєприпасів [7, с. 22–24]. Однак, оскільки декларування вогнепальної зброї і боєприпасів запроваджено в Україні порівняно нещодавно, низка правових аспектів такого декларування поки що не одержала достатньої наукової розробки.

Зазначене вище свідчить про актуальність теми цієї статті.

Метою цієї статті є обґрунтування пропозицій щодо удосконалення правової регламентації декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правове закріплення основних положень стосовно декларування вогнепальної зброї і боєприпасів відбулося з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю», що введений в дію 25 листопада 2024 р. [8]. Зокрема, цими змінами встановлено обов'язок цивільних осіб щодо декларування знайденої чи раніше отриманої відповідно до Закону № 2114-IX вогнепальної зброї і боєприпасів до неї; визначено підстави, за яких вогнепальна зброя і боєприпаси не підлягають декларуванню; передбачено можливість застосування задекларованої зброї

і боєприпасів для відсічі та стримування збройної агресії російської федерації або інших держав; закріплено обов'язок цивільних осіб щодо здачі органам Національної поліції задекларованої вогнепальної зброї і невикористаних боєприпасів до неї не пізніше 90 днів після припинення або скасування воєнного стану в Україні; передбачено можливість та умови набуття цивільними особами права власності на задекларовану вогнепальну зброю після припинення або скасування воєнного стану.

Аналізуючи положення вищезазначеного Закону, деякі науковці зауважують, що Закон не містить визначення поняття «декларування»: які дії входять в нього, яка дія чи заходи встановлюють факт декларування тощо [7, с. 22]. У зв'язку із зазначеним вбачається, що попри відсутність законодавчого визначення цього поняття зміст Закону дає достатнє уявлення про сутність декларування. Так, спираючись на положення законодавства, поняття «декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї» можна узагальнено визначити як юридичну процедуру, що передбачає подання цивільною особою уповноваженому органу Національної поліції відомостей про знайдену або отриману у період дії воєнного стану вогнепальну зброю (боєприпаси до неї) та реєстрацію таких відомостей органом Національної поліції, що за визначених законодавством умов має наслідком набуття цивільною особою права володіння та користування цією зброєю (боєприпасами до неї) у встановленому порядку на період дії воєнного стану.

Основна ідея, закладена у норми законодавства про декларування вогнепальної зброї (боєприпасів), загалом заслуговує підтримки, про що вказує і проведене нами у 2024 році в межах проєкту «Підтримка України у протидії ризикам розповсюдження стрілецької зброї та легкого озброєння внаслідок агресивної війни Росії», що спільно впроваджується Центром безпекових досліджень «СЕНСС» і Small Arms Survey за фінансування Міністерства закордонних справ Німеччини, опитування працівників Національної поліції України (далі – аналітичне дослідження), яке відбувалося в період, коли проєкт вищезазначеного Закону перебував на розгляді у Верховній Раді України. Так, 12785 респондентів, що складає 78,8% від опитаних працівників поліції, позитивно оцінили запровадження процедури декларування зброї [9, с. 25].

Проведення декларування стало додатковим засобом зменшення «тіньового» обігу вогнепальної зброї та запобігання правопорушенням, що вчиняються з її використанням. Так, за повідомленням МВС України станом на 07.04.2025 із початку процесу декларування зброї до Національної поліції звернулося 5728 осіб, у яких задекларовано понад 6,2 тисячі одиниць вогнепальної зброї та майже 2,2 мільйона боєприпасів до неї [10].

Разом з тим аналіз наявного стану правової регламентації декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї вказує на низку проблемних (дискусійних) аспектів, що потребують додаткового опрацювання.

Зокрема, це стосується правила, встановленого статтею 1-1 Закону № 2114-IX, згідно з яким цивільна особа, яка знайшла вогнепальну зброю, її основні частини або боєприпаси до неї, зобов'язана негайно повідомити Національну поліцію України про такий факт за телефонним номером екстреної служби 102 або єдиним телефонним номером 112 та впродовж 24 годин передати їх до органів Національної поліції України в будь-який зручний спосіб для подальшої здачі чи декларування або вказати на їх місцезнаходження для подальшого вилучення.

В контексті наведених положень, насамперед, викликає застереження зазначення на те, що передача зброї (боєприпасів) органам Національної поліції може відбуватися «в будь-який зручний спосіб». Буквальне тлумачення цих положень дає підстави припускати, що особа, яка знайшла зброю (боєприпаси), має на власний розсуд обрати будь-який спосіб їх передачі органам Національної поліції, в тому числі може здійснити таку передачу через інших осіб. Однак таке припущення спростовується іншими положеннями законодавства, що фактично передбачають лише один спосіб передачі зброї (боєприпасів). А саме, із змісту пунктів 3-5 Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї (далі – Порядок) випливає, що така передача має відбуватися у приміщенні органу (підрозділу) поліції за місцем задекларованого / зареєстрованого місця проживання (перебування) особи під час особистого подання цивільною особою заяви про декларування. При цьому передача цивільною особою знайденої вогнепальної зброї (боєприпасів до неї) іншим особам, крім передачі органам Національної поліції України, заборонена ст. 2 Закону № 2114-IX.

Із змісту вищезазначених нормативно-правових актів та роз'яснень до них [11] також слідує, що цивільна особа, яка виявила бажання задекларувати вогнепальну зброю (боєприпаси), має особисто доставити (привезти) їх до органу (підрозділу) поліції за місцем задекларованого / зареєстрованого місця проживання (перебування). Вогнепальна зброя в незарядженому стані і боєприпаси до неї мають перевозитися для здачі або декларування приховано від інших осіб (п. 2 Порядку). Альтернативою особистій передачі зброї (боєприпасів) є вказання на їх місцезнаходження для по-

дальшого вилучення (ст. 1-1 Закону). При цьому в останньому випадку можливості декларування вилученої зброї Законом не передбачено.

Можна припустити, що встановлення саме таких правил обумовлено презумпцією того, що особа, яка виявила намір задекларувати вогнепальну зброю та залишити її на період дії воєнного стану з метою застосування для відсічі збройної агресії, має необхідні знання і навички безпечного поводження зі зброєю, здатна за потреби розрядити зброю, забезпечити її схоронність та безпечно переміщення. Однак, така презумпція не є достовірним фактом, і не виключає можливих ризиків, пов'язаних із переміщенням цивільною особою знайденої зброї і боєприпасів.

Крім того, в ході проведеного нами аналітичного дослідження певні проблемні (дискусійні) аспекти правової регламентації декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї були зазначені і працівниками Національної поліції України, а саме:

- визначений строк в 24 години деякі респонденти вважали надто коротким («Під час військового стану 24 години – це дуже короткий термін»; «Потрібно врахувати місце, обставини і час знахідки. Не кожен громадянин зможе протягом 24 годин повідомити про це правоохоронні органи»; «Якщо відключення світла, люди в селі чи в лісі, не встигнуть повідомити за 24 години», «Протягом 24 годин не завжди буде можливо повідомити, якщо це окупована територія до прикладу», «Збільшити час на повідомлення до 3-х діб, особливо стосується зони бойових дій» тощо), тоді як інші навпаки наголошували на негайності такого повідомлення («Негайно, а не впродовж 24 годин. Знайшов, дзвони в 102»; «24 години – це забагато для того, щоб повідомити», «Невідкладно повідомити про знаходження незаконної зброї», «24 години необхідно замінити на негайно або в найкоротший термін, оскільки не можливо буде точно встановити час, з якого починати відраховувати 24 години» тощо);

- відсутність у низці випадків реальної можливості виконання зазначених у диспозиції статті дій, особливо у зонах найбільш наближених до бойових дій («Визначити спосіб більш конкретним формулюванням», «Необхідно уточнення, яким саме способом повідомити до поліції, прописати пункт уникнення від кримінальної відповідальності, і прописати, що буде у разі не повідомлення за 24 години до НПУ»; «Вважаю за необхідне доповнити норму «У разі неможливості з поважних причин...»; «Не в кожній особі є можливість зателефонувати на 102 і не в кожного є телефон» тощо);

- обмеженість кола суб'єктів, яким знайдену зброю можна передати («Додати не тільки поліцейського, а наприклад, представника ДСНС»)» [9, с. 25-26].

З урахуванням зазначеного вище, більш прийнятним варіантом врегулювання таких відносин може стати встановлення дещо іншого правила, яке передбачатиме передачу цивільною особою знайденої зброї (боєприпасів) працівникам поліції за місцезнаходженням такої зброї (боєприпасів) з можливістю подальшого подання заяви про декларування зброї протягом визначеного законодавством терміну.

Продовжуючи аналіз, слід відзначити, що закріплюючи право цивільних осіб (громадян України, іноземців та осіб без громадянства) щодо декларування вогнепальної зброї і боєприпасів, Закон № 2114-IX не встановлює певних вимог (критеріїв), яким має відповідати цивільна особа для реалізації цього права. Натомість такі критерії опосередковано встановлено вищеназваним Порядком, розробленим на виконання цього Закону. Зокрема, обумовлено, що у разі звернення із заявою цивільної особи, яка не досягла 21 річного віку, вогнепальна зброя і боєприпаси в цієї особи вилучаються, крім осіб, які є на день звернення військовослужбовцями або працюють (проходять службу) у складі сил безпеки та сил оборони (п. 9 Порядку). Водночас передбачено, що орган (підрозділ) поліції перевіряє цивільну особу за інформаційними ресурсами системи «ІПНП» з метою встановлення наявності/відсутності обставин, що перешкоджають декларуванню вогнепальної зброї і боєприпасів, зокрема даних про:

- 1) систематичне (два рази чи більше) порушення цивільною особою громадського (публічного) порядку (притягнення два рази чи більше протягом року до адміністративної відповідальності за статтею 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП);

- 2) систематичне (два рази чи більше) порушення цивільною особою вимог Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 р. № 622, щодо зберігання, перевезення, використання раніше придбаної зброї, пристроїв (притягнення два рази чи більше протягом року до адміністративної відповідальності за статтями 174, 190, 191, 193, 194, 195 КУпАП);

- 3) учинення цивільною особою домашнього насильства (притягнення протягом року до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 КУпАП), винесення термінового заборонного припису

стосовно кривдника або отримання інформації про видачу судом обмежувального припису кривднику;

4) повідомлення цивільній особі про підозру в учиненні кримінальних правопорушень, передбачених розділами I-IV, VI (лише щодо тих, які належать до особливо тяжких злочинів), IX, XII, XV, XVIII-XX Особливої частини Кримінального кодексу України, або інформації про складення щодо цивільної особи повідомлення про підозру в учиненні цих злочинів, що не вручене через невстановлення її місцезнаходження;

5) інформацію про розшук цивільної особи в базі даних «Розшук» системи «ІПНП» проводиться негайно після прийняття заяви від цієї особи (п. 7 Порядку).

У разі виявлення однієї із зазначених вище обставин декларування вогнепальної зброї і боєприпасів не проводиться, а вогнепальна зброя і боєприпаси вилучаються органом (підрозділом) поліції у визначеному законодавством порядку (п. 8 Порядку).

В контексті наведених положень спадає на думку, що встановлення вищезгаданих вікових обмежень та інших вимог до цивільних осіб, яким надається право на декларування вогнепальної зброї (боєприпасів), за своєю сутністю не є регламентацією процедурного питання, і виходить за межі підзаконного правового регулювання. Зазначене питання фактично стосується встановлення прав і обов'язків певних осіб, а відтак – мало б регулюватися на рівні закону.

Слід також зауважити, що формулювання підпункту 5 пункту 7 Порядку («інформацію про розшук цивільної особи в базі даних «Розшук» системи «ІПНП» проводиться негайно після прийняття заяви від цієї особи») є редакційно некоректним. Водночас привертає увагу певна відмінність у підходах до визначення переліку обставин, які унеможливають володіння зброєю, що закріплені в пункті 7 Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї та в пункті 5 Порядку видачі вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільним особам, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав, затвердженому наказом МВС України від 07.03.2022 р. № 175 [12]. Зокрема, на відміну від першого другий із зазначених нормативно-правових актів додатково передбачає такі обставини для відмови у видачі зброї, як: встановлення факту недієздатності особи або обмеження її дієздатності рішенням суду; притягнення особи протягом року до адміністративної відповідальності за частинами другою, третьою статті 130 КУпАП (керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції); притягнення протягом року до адміністративної відповідальності два чи більше разів за статтею 44 КУпАП (незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах); наявність в особи судимості за тяжкий злочин, особливо тяжкий злочин, яка не погашена або не знята в установленому порядку.

Наявність таких розбіжностей є нелогічною, оскільки і декларування, і видача вогнепальної зброї та боєприпасів згідно з цими нормативно-правовими актами мають наслідком набуття цивільними особами прав володіння й користування зброєю та пов'язані з однаковими потенційними ризиками. Зважаючи на це, доцільно розширити перелік обставин, що унеможливають декларування вогнепальної зброї і боєприпасів, врахувавши обставини, зазначені вище.

У розвиток наведеної тези слід відзначити, що окрім вікових обмежень та виявлення фактів вчинення цивільною особою правопорушень певних видів, законодавством передбачено й низку інших підстав для відмови в декларуванні вогнепальної зброї і боєприпасів. Зокрема, обумовлено, що вогнепальна зброя, яка надана цивільною особою для декларування, підлягає перевірці за інформаційними ресурсами системи «ІПНП» щодо її перебування в розшуку як викраденої, утраченої або зареєстрованої. За наявності в системі «ІПНП» відомостей про втрату, викрадення або реєстрацію вогнепальної зброї за іншим власником, або відомостей про те, що передана зброя є засобом або знаряддям учиненого кримінального правопорушення її декларування не проводиться, а вогнепальна зброя і боєприпаси вилучаються органами (підрозділами) поліції. Також не підлягає декларуванню та вилучається органами (підрозділами) поліції в установленому порядку нарізна вогнепальна зброя калібру від 12,7 мм та більше і боєприпаси до неї; гладкоствольна вогнепальна зброя калібру більше 23 мм і боєприпаси до неї; кулемети, гранатомети, міномети, вогнемети, переносні зенітно-ракетні комплекси, ствольні артилерійські системи і боєприпаси до них та інша зброя і боєприпаси, що не можуть перебувати у власності цивільних осіб; вогнепальна зброя із видаленим чи незаконно зміненим маркуванням; вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, закріплені за військовослужбовцями Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Управління державної охорони України, особами

начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, Державного бюро розслідувань, поліцейськими, співробітниками Служби судової охорони, працівниками інших правоохоронних органів та відомчої воєнізованої охорони; боєприпаси окремо від вогнепальної зброї (ст. 1-2 Закону № 2114-IX; пункти 10-11 Порядку).

Таким чином, цивільна особа, яка подає заяву про декларування вогнепальної зброї і боєприпасів, у багатьох випадках не може бути заздалегідь впевненою у задоволенні цієї заяви та відсутності підстав для відмови у декларуванні. Вбачається, що для деяких осіб це може стати стримуючим чинником у реалізації їх наміру щодо повідомлення органам Національної поліції про знайдену зброю (боєприпаси) з подальшим їх декларуванням.

У зв'язку із зазначеним викликає інтерес одна із ідей, відображених у проєкті Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (реєстр. № 5708 від 25.06.2021). Так, у редакції цього законопроекту, підготовленої до другого читання, передбачено закріплення правила, згідно з яким особі, яка знайшла вогнепальну зброю, її основні частини та/або бойові припаси до неї, своєчасно повідомила про знахідку, не вчиняла спроби її приховати та передала до органу (підрозділу) Національної поліції України, але не реалізувала своє право на набуття знайденої вогнепальної зброї у власність, виплачується винагорода. Винагорода виплачується після реалізації знайденої вогнепальної зброї, її основних частин у порядку та розмірі, визначеному Кабінетом Міністрів України [13].

Аналогічне правило доцільно запровадити і в межах правової регламентації відносин, що виникають у зв'язку з декларуванням вогнепальної зброї та боєприпасів. А саме, пропонується визначити, що у разі, якщо за результатами розгляду заяви цивільної особи виявлено підстави для відмови в декларуванні вогнепальної зброї і боєприпасів, ця зброя і боєприпаси вважаються такими, що добровільно здані органам влади. При цьому цивільній особі-заявнику виплачується винагорода в порядку і розмірі, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Встановлення пропонованого правила стане додатковим стимулом, що спонукатиме цивільних осіб до передачі органам Національної поліції знайденої вогнепальної зброї та боєприпасів. З тих же підстав доцільно передбачити й виплату відповідної винагороди цивільним особам, які своєчасно виконують свій обов'язок щодо здачі до органів Національної поліції України знайденої та задекларованої вогнепальної зброї і невикористаних боєприпасів до неї після припинення або скасування воєнного стану в Україні (без подальшого набуття права власності на цю зброю).

Зазначимо, що досвід зарубіжних країн свідчить про успішність запровадження програм викупу у населення зброї та боєприпасів, а проведене нами аналітичне дослідження засвідчило про підтримку запозичення такої практики з боку працівників поліції. Так, 12466 респондентів, що складає 76,9 % опитаних поліцейських, висловилися про те, що запровадження програм викупу у населення зброї та боєприпасів стане новим інструментом вилучення зазначених предметів з незаконного обігу [9, с. 32].

У ракурсі досліджуваних питань також слід звернути увагу, що чинний Порядок декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї не передбачає необхідності підтвердження наявності у особи, яка має намір задекларувати зброю, навичок безпечного поводження зі зброєю (на відміну від вищезгаданої Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 21.08.1998 № 622, згідно з якою рішення про надання фізичним особам дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської вогнепальної зброї приймається за наявності довідки про вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування) [14]. Натомість вищеназаним Порядком визначено, що цивільній особі, яка задекларувала вогнепальну зброю і боєприпаси, під підпис роз'яснюються вимоги, встановлені Правилами носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав, затвердженими наказом МВС України від 18.11.2024 № 770 [15]. Зі свого боку, ці Правила містять відсильну норму, згідно з якою удосконалення навичок (навчання) користування із зброєю цивільними особами здійснюється відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» [16]. Водночас аналіз зазначеного Закону дає підстави констатувати, що він не містить спеціальних норм щодо навчання (удосконалення навичок) користування зброєю цивільними особами, які задекларували зброю.

Недостатня визначеність щодо вищевказаного аспекту збільшує ризики неналежного поводження із задекларованою зброєю, що становить підвищену небезпеку для оточуючих. Зважаючи на це, доцільно законодавчо закріпити обов'язок цивільних осіб, які задекларували вогнепальну зброю, щодо проходження навчання (удосконалення навичок) користування зброєю, а також конкретизувати порядок реалізації цього обов'язку.

Додаткового опрацювання потребує й питання щодо здійснення органами Національної поліції контролю за додержанням правового режиму задекларованої зброї. Так, пунктом 16 Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї визначено, що Національна поліція України в межах повноважень, визначених пунктом 21 частини першої статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», перевіряє дотримання цивільною особою вимог цього Порядку, а також спеціальних правил та порядку зберігання і використання вогнепальної зброї і боєприпасів. Проте, нормативно-правового акту, який би конкретизував порядок проведення таких перевірок Національною поліцією, нині немає. До цих відносин не можуть застосовуватися й положення Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 21.08.1998 № 622, адже дія цієї Інструкції не поширюється на вогнепальну зброю і боєприпаси, задекларовані під час воєнного стану. За таких обставин вирішення питання щодо призначення, проведення та оформлення результатів перевірок дотримання вищевказаних вимог фактично віднесено на розсуд посадових осіб органів Національної поліції, що не відповідає принципу правової визначеності.

З урахуванням цього, на законодавчому рівні варто передбачити необхідність розробки та затвердження Міністерством внутрішніх справ України нормативно-правового акту, який визначатиме порядок здійснення Національною поліцією України контролю за дотриманням цивільними особами вимог Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів, а також спеціальних правил та порядку зберігання і використання задекларованої вогнепальної зброї і боєприпасів.

Підсумовуючи проведене дослідження, слід акцентувати увагу на тому, що запроваджений механізм декларування вогнепальної зброї та боєприпасів є тимчасовим, адже відповідні правила встановлено на період дії воєнного стану. Разом з тим врахування досвіду реалізації таких правил може стати корисним при визначенні подальших напрямів правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні, в тому числі при доопрацюванні положень вищезгаданого законопроекту «Про право на цивільну вогнепальну зброю», в яких йдеться про правовий режим знайденої вогнепальної зброї, її основних частин та бойових припасів до неї.

Висновки. На основі проведеного дослідження для удосконалення правової регламентації декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї пропонується:

1) змінити законодавчі положення щодо порядку передачі органам (підрозділам) Національної поліції знайденої вогнепальної зброї (боєприпасів), визначивши, що цивільна особа має передати знайдену зброю (боєприпаси) працівникам поліції безпосередньо за місцезнаходженням такої зброї (боєприпасів), що не виключає можливості подальшого подання заяви про декларування зброї протягом визначеного законодавством терміну;

2) визначити у Законі України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» вимоги (критерії), яким має відповідати цивільна особа для реалізації права на декларування вогнепальної зброї (боєприпасів);

3) доповнити перелік підстав для відмови у декларуванні вогнепальної зброї (боєприпасів) такими підставами, як: встановлення факту недієздатності особи або обмеження її дієздатності рішенням суду; притягнення особи протягом року до адміністративної відповідальності за частинами другою, третьою статті 130 КУпАП або за статтею 44 КУпАП; наявність в особи судимості за тяжкий злочин, особливо тяжкий злочин, яка не погашена або не знята в установленому порядку;

4) передбачити виплату винагороди цивільним особам, які: а) в установленому порядку подали заяву про декларування знайденої вогнепальної зброї (боєприпасів), але не набули право володіння і користування цією зброєю (боєприпасами) внаслідок виявлення підстав для відмови у декларуванні; б) своєчасно виконали свій обов'язок щодо здачі до органів Національної поліції України знайденої та задекларованої вогнепальної зброї і невикористаних боєприпасів до неї після припинення або скасування воєнного стану в Україні (без подальшого набуття права власності на цю зброю);

5) законодавчо закріпити обов'язок цивільних осіб, які задекларували вогнепальну зброю, щодо проходження навчання (удосконалення навичок) користування зброєю, а також конкретизувати порядок реалізації цього обов'язку;

6) затвердити Порядок здійснення Національною поліцією України контролю за дотриманням цивільними особами вимог законодавства щодо порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів, а також спеціальних правил та порядку зберігання і використання задекларованої вогнепальної зброї і боєприпасів.

Врахування наведених вище пропозицій сприятиме досягненню більш позитивного суспільного ефекту від декларування вогнепальної зброї й боєприпасів. Разом з тим проведений аналіз не вичерпує всіх проблемних питань у сфері протидії незаконному обігу зброї. Зокрема, наразі вбачається потреба в удосконаленні правової регламентації взаємодії різних органів державної влади, наділених повноваженнями щодо такої протидії. Пошук оптимальних шляхів вирішення цього питання має стати предметом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 3 березня 2022 р. № 2114-IX. (Із змінами). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>.
2. Про затвердження Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18 листопада 2024 р. № 768. (Із змінами). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1739-24#Text>.
3. Шумейко Т.А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні: Дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Нац. акад. внутр. справ. К., 2022. 504 с.
4. Джафарова О.В., Дунаєва Т.Є. Запобігання незаконному обігу вогнепальної зброї в умовах повномасштабної агресії РФ проти України. *Наукові перспективи*. 2023. № 11(41). С. 848–857.
5. Дрок І.С. Діяльність Національної поліції України щодо стабілізації незаконного обігу вогнепальної зброї. *Activities of law enforcement agencies to ensure public safety and order during the legal regime of martial law: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. Р. 80–100.
6. Баштова О.Г. Адміністративно-правові засади здійснення органами Національної поліції України контролю за обігом цивільної вогнепальної зброї: Дис. д-ра філософії: 081 Право. Нац. акад. внутр. справ. К., 2025. 194 с.
7. Дрок І.С., Бугайчук К.Л., Джафарова О.В. та ін. Необхідні зміни в національному законодавстві для заохочення (стимулювання) Національною поліцією України населення до здачі (виведення з «тіні») вогнепальної зброї, боєприпасів на засадах партнерства, спрямованої на задоволення їхніх потреб у публічній безпеці та порядку: наук. дослідження. Дніпро: Дніпров. держав. ун-т внутр. справ, 2025. 32 с.
8. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю: Закон України від 20 серпня 2024 р. № 3899-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 48. Ст. 288.
9. Діяльність органів Національної поліції України у сфері проти дії незаконному обігу вогнепальної зброї: основні проблеми та шляхи їх вирішення: аналітична довідка / О.М. Мердова, А.М. Захарченко, М.В. Кривонос; Донецький державний університет внутрішніх справ. Оdesa: Видавництво «Юридика», 2024. 52 с.
10. В Україні задекларовано 6276 одиниць вогнепальної зброї. *Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України*. URL: <https://mvs.gov.ua/news/v-ukrayini-zarejestruvali-6276-odinic-vognepalnoyi-zbroyi>.
11. Що потрібно знати для декларування зброї: покрокова інструкція. *Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України*. URL: <https://mvs.gov.ua/zbroia>.
12. Про затвердження Порядку отримання вогнепальної зброї і боєприпасів цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 березня 2022 р. № 175. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0295-22#Text>.
13. Проект Закону про право на цивільну вогнепальну зброю (реєстр. № 5708 від 25.06.2021). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190>.
14. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 р. № 622. (Із змінами). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>.
15. Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18

листопада 2024 р. № 770. (Із змінами). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1737-24#Text>.

16. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX. (Із змінами). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.